

змодельовати певний ігровий сценарій або надати можливість дитині самій вільно імпровізувати.

Функція музики під час гри полягає у драматичній і емоційній підтримці дій дитини. Вона створює відповідний емоційний фон, гармонійна дія якого збуджує активність і впевненість дитини, одночасно сприяючи її розслабленню та психічній урівноваженості. Гра з іграшками під музику може дати вихід агресивності, афектам, почуттю неповноцінності або невизнання. Через гру діти усвідомлюють, ким вони є насправді; таким чином можна зняти їх внутрішні конфлікти. Цей вид музикотерапії ефективний як з маленькими, так і з більш дорослими дітьми [2].

Дихальні вправи з музичним супроводом справляють релаксаційну дію, стимулюють глибину і частоту дихання, запобігаючи порушенням мовлення, захворюванням дихальних шляхів, позитивно впливають на нервову систему і психічний стан організму. Застосовуються у різних положеннях тіла (стоячи, сидячи і лежачи).

Співи, танок та гра на музичних інструментах («тілесна гра»: щиглики, оплески, плескання по стегнах, тупіт) сприяють залученню дитини до мистецтва та ще більш інтенсивному прояву творчих здібностей. Естетичний розвиток особистості відбувається за умов її включення у чудовий різнобарвний світ звуків, який приваблює до себе розмаїттям стилів і жанрів музики.

З терапевтичної точки зору, для корекції психічного і емоційного стану особистості дитини-заїки перевага надається народній, камерній та симфонічній музиці XVIII – XX ст., тому що вона пропонує широкі можливості для стимуляції асоціативних зв'язків суб'єктивних переживань слухача. Але потрібно надавати перевагу тому чи іншому музичному творові, враховуючи індивідуальні особливості дитини, пов'язані з емоційною пам'яттю, досвідом переживань (від позитивних, індіферентних до негативних), пов'язаних з певною мелодією.

Висновки. Використання музикотерапії у роботі з дітьми-заїками зміцнюють та відновлюють їх психічне та фізичне здоров'я. Заняття музикотерапією викликають у дітей-логопатів позитивні емоції, що в свою чергу активізує

їх мовленнєву діяльність та відволікає від мовленнєвої вади.

Систематичне застосування музики у логопедичній роботі сприяє виправленню та поліпшенню мовлення, а також контролю за ним. Під час логопедичних занять з елементами музикотерапії діти почувають себе розкуто, комфортно, позбавляються комплексів.

Отже, застосування музикотерапії у роботі з дітьми, що заїкаються є досить дієвим та таким, що позитивно впливає на психо-емоційний розвиток дітей зазначеної категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гураш Л. Відчуті і збагнуті: теорія і методика. Київ / Л. Гураш // Дошкільне виховання. – Київ, 2002.
2. Кравченко А. І., Застосування засобів арттерапії у логопедичній роботі з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку: навч. пос. для студентів вищих навчальних закладів / А. І. Кравченко, В. А. Литвиненко, К. О. Зелінська – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. – 183 с.
3. Мастюкова Е. М. Лечебная педагогика / Е. М. Мастюкова. – М. : Гуманит. Изд. Центр. ВЛАДОС, 1997 – 304 с.
4. Матейова З. Музикотерапия при заикании (пер. с чешск.) / З. Матейова, С. Машура – К. : «Вища школа», 1984. – 302с.
5. Школьник С. Я. Вправи на релаксацію м'язового тону / С. Я. Школьник Розкажіть онуку. – 2001. – № 17 – 18. – С. 70 – 72.

УДК 159.942-053.4

О. М. Ковальова

студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»,

М. С. Полуляшенко

викладач кафедри
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті висвітлено особливості психо-емоційної сфери у дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

В статье рассмотрены особенности психоэмоциональной сферы детей дошкольного возраста с речевыми нарушениями.

The article describes the features of psycho-emotional sphere of preschool children s speech disorders.

Ключові слова: *емоції, психоемоційна сфера, дошкільний вік, порушення мовлення.*

Ключевые слова: *эмоции, психоэмоциональная сфера, дошкольный возраст, нарушения речи.*

Keywords: *emotions, psycho-emotional state, preschool age, speech disorders*

Постановка проблеми. Згідно з теоретичними положеннями Л. С. Виготського що розвиваються потім в роботах А. Н. Леонтьєва, А. В. Запорожця, Д. Б. Ельконіна, Л. І. Божовича, М. І. Лисиної розвиток дитини відбувається в результаті засвоєння суспільно-історичного досвіду, накопиченого попередніми поколіннями і втіленого в продуктах матеріальної і духовної культури людей. Умовами психологічного розвитку служать біологічні фактори (вроджені властивості організму, його повноцінне дозрівання), джерелом – соціальні, а рушійною силою – активна взаємодія дитини з навколишнім світом [3].

Дошкільне дитинство особливий період розвитку дитини, який пов'язаний зі зміною умов її психічного розвитку. На думку багатьох дослідників, найважливішою характеристикою періоду дошкільного дитинства є виникнення у дитини мотивів, що перетворює її з істоти ситуативного, в істоту, що володіє організованістю, здатною керуватися стійкими бажаннями і прагненнями, пов'язаними із засвоєними нею соціальними нормами життя, що проявляються в процесі спілкування з однолітками. Саме в дошкільному дитинстві, підкреслював А. Н. Леонтьєв, зав'язуються перші узи, зв'язки і відносини, які утворюють нову, вищу єдність діяльності суб'єкта – єдність особистості. У дітей з порушеннями мовлення спостерігається знижене виникнення мотивів, що негативно впливає на розвиток психоемоційної сфери та особистості в цілому.

У дошкільному віці перебудовується все психічне життя дитини та її ставлення до навколишнього світу. Суть цієї перебудови полягає в тому, що в дітей виникають внутрішнє психічне життя і внутрішня регуляція, що пов'язане з цілою

низкою новоутворень у психіці та свідомості дошкільника. Л. С. Виготський вважав, що розвиток свідомості визначається не ізольованою зміною окремих психічних функцій (уваги, пам'яті, мислення та ін.), а зміною відносини між окремими функціями. Найважливішою особливістю дошкільного віку, з його точки зору, є те, що складається нова система психічних функцій [7].

Основними особливостями розвитку дитини є виникнення фундаментальних психологічних утворень: внутрішнього плану дій, довільності, уяви, узагальненого, неситуативно ставлення до себе. У дитини виникає прагнення до виконання суспільно значущої, суспільно оцінюваної діяльності.

Розвиток дитини з порушенням мовлення здійснюється по тим же законам, що і розвиток дитини без порушень. Разом з тим в силу інтелектуальної неповноцінності він проходить з певними особливостями і відстає від вікової норми. У дітей-логопатів відбувається відставання у виникненні психологічних утворень, що негативно відображується на розвитку особистості.

Мета статті: вивчення особливостей психоемоційної сфери у дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Виклад основного матеріалу дослідження. А. Н. Бернштейн стверджував, що «психіка формується в русі». Головним новоутворенням у всіх сферах життя і діяльності дитини є перетворення її поведінки, вона стає «вольовою». Формування довільності пов'язане з появою спрямованості дитини на власні зовнішні або внутрішні дії, на спосіб їх організації, внаслідок чого народжується здатність керувати собою

У дитячому віці закладаються ті основи, той ґрунт, на якому в подальшому розвивається особистість. Від цього фундаменту залежать розвиток якостей дитини – лідера або жертви, самооцінка, яка, звичайно, може видозмінюватися, але її основа постійна. У дитячому віці закладається той життєвий сценарій, який буде реалізовуватися протягом усього життя [1].

Особистість дитини з порушенням мовлення формується з великими відхиленнями в термінах і темпах розвитку, а також відрізняється за змістом особис-

тісних компонентів. Насамперед, у дітей відзначається слабкість розвитку вольових процесів.

Розуміння емоційного стану людини неможливо без здатності сприймати експресивні ознаки вираження емоції. Завдяки такому сприйняттю у дитини формується перцептивний образ. У розвитку перцептивного образу мовлення відіграє важливе значення. Діти, засвоюючи слово-назву, починають виділяти його основні ознаки, що дає можливість точно диференціювати предмети. Якщо наявні порушення мовлення, то формування перцептивного образу і розуміння емоційного стану людини утруднене [2].

Загальні вікові закономірності сприйняття і особливості еталона експресії визначають той тип сприйняття емоції, завдяки якому створюється перцептивний образ людини, що знаходиться в тому чи іншому емоційному стані, а його вербалізація дитиною дозволяє судити про тип сприйняття емоції. І в якійсь мірі про ті стандарти експресії, які лежать в основі впізнання дитиною стану людини. А. М. Щетиніна встановила типи сприйняття дітьми емоцій: довербальний, дифузно-аморфний, дифузно-локальний, аналітичний, синтетичний, аналітико-синтетичний.

Довербальний тип. Емоцій не позначаються словом, а їх впізнання виявляється через встановлення дітьми відповідності експресивного вираження певної ситуації: «він, напевно, мультяки дивиться» і т.п.

Цей тип сприйняття переважає у незначної частини дітей 4-5 років при впізнанні майже всіх емоцій.

Дифузно-аморфний тип. Діти вже називають емоцію, але сприймають її вираження глобально, поверхнево, нечітко: «веселий, так намальовано», «вона тішиться», «подивився і дізнався, що сумує» і т.п. У дітей з таким типом сприйняття психоемоційна сфера ще не сформована і еталон її вираження дуже «розмитий», складові елементи ще не диференційовані. Даний тип сприйняття широко представлений у дітей 4-5 років. Дифузно-аморфний тип сприйняття у деякої частини чотирирічних дітей характеризується емоційною забарвленістю. Емоційність сприйняття спостерігається у дітей частіше при впізнанні гніву, смутку і страху.

Дифузно-локальний тип. Діти, сприймаючи вираз емоції глобально і поверхнево, починають виділяти окремі, часто одиничний елемент експресії (у більшості випадків – очі). Дифузно-локальне сприйняття стає провідним у третини дітей 4-5 років. Причому, емоційне ставлення діти проявляють вже не тільки до стану гніву, смутку чи страху, але радості і подиву.

Аналітичний тип сприйняття виявляється лише в окремих дітей середнього віку і значного числа дітей 6-7 років. Діти цього типу сприйняття пізнають емоційний стан завдяки виділенню елементів експресії. У переважній більшості випадків діти обох вікових груп називають експресивні ознаки виразу обличчя, а не пози.

Синтетичний тип. Це вже не глобальне і поверхневе сприйняття емоції, а узагальнене та цілісне: «зла вона, тому що вся зла і обличчя зле». Діти не диференціюють елементів експресії, а сприймають їх в сукупності, цілісно. Такий тип характерний для старших дошкільнят.

Аналітико-синтетичний тип. Діти виділяють елементи експресії і узагальнюють їх: «вона весела, у неї все обличчя таке – очі веселі й рот», «у малюка здивований вираз обличчя – він очі широко відкрив, і ротик відкрив трошки, і брови високо». Цей тип сприйняття виявляється майже у половини дітей підготовчої групи, причому більшість з них виявляють емоційність [8].

Рівень розуміння дітьми того чи іншого емоційного стану залежить від ряду умов, а саме:

- від знака і модальності емоції. Так, позитивні емоції розпізнаються дітьми легше і краще (радість), ніж негативні (гнів, страх). Однак подив (інтерес) розуміється дітьми погано, хоча ця емоція відноситься до позитивних;
- від віку і досвіду спілкування, накопиченого в процесі життя, в різних життєвих ситуаціях, в різному емоційному мікрокліматі і практиці. Подібний досвід накопичується у дітей найчастіше стихійно, але його збагачення може бути і спеціально організованим, що безумовно підвищує можливості і вміння дітей розуміти емоційний стан;
- від ступеня володіння дитиною словесними позначеннями емоцій;
- від умінь дитини виділяти експресію і

диференціювати її елементи, що передбачає сформованість певною мірою еталонів виразів станів.

Емоційність у процесі сприйняття проявляється у дітей як молодшого, так і старшого віку найчастіше при сприйнятті ними емоцій гніву, смутку і страху. У розпізнаванні емоційного стану тільки за мімікою або ж одночасно з міміки і пантоміміки істотних відмінностей не виявляється. У будь-якому випадку головною ознакою, що забезпечує розуміння дитиною стану, є емоційна виразність обличчя. При цьому діти виділяють насамперед вираз очей, а потім мімічну складку рота.

Поза людини вкрай рідко виступає в якості самостійної пізнавальної ознаки її емоційного стану. Найчастіше поза і та обстановка, в якій зображена людина, сприяють більш легкому «примислюванню» дітьми ситуації, що відповідає її емоційному стану, завдяки чому виявляється більш глибоке розуміння ними емоції або ж здатність розкрити причину переживання сприйманого суб'єкта [4].

І. Ю. Кондратенко проводила дослідження психоемоційної сфери дітей із порушеннями мовлення: особливості паралінгвістичних засобів спілкування, зокрема міміки дітей, особливості системи лексичних значень, що відображають емоційні стани та оцінки дітей. У результаті дослідження виявлено, що для дітей із порушеннями мовлення характерне диференційоване уявлення про свої емоційні стани. Дітям-логопатам особливо важко мімічними засобами передати емоції гніву, страху, подиву. Вивчення виразності мовлення виявило, що більше половини дітей не змогли адекватно висловити емоційно-смісловий зміст висловлювання. При визначенні та називанні емоційних станів з фотографій, предметних картинок і піктограм дошкільнята з порушеннями мовлення змішують різні емоції: гнів, страх, здивування. Максимальна успішність досягнута ними у визначенні емоційних станів радості і смутку. Частота вживання емоційної лексики в усному мовленні дітей-логопатів у два рази нижче, ніж у дітей з нормальним мовленнєвим розвитком [5].

Висновки. З вище зазначеного слідує, що у дитини поступово в процесі соціотогенеза формуються і удоско-

налюються найважливіші і значущі для життя в суспільстві соціально-перцептивні здібності, що проявляються в її індивідуальних особливостях сприйняття і розуміння емоційних станів інших людей, умінні адекватно на них реагувати і відгукуватися навіть на те, чого немає в досвіді її власних переживань.

Якщо у дитини спостерігаються порушення мовлення то розвиток її психоемоційної сфери значно відстає від вікової норми. Діти сплутують емоційні стани і не можуть адекватно реагувати на зовнішні подразники. Рівень розуміння того чи іншого емоційного стану утруднений, так як у дітей не достатньо сформований перцептивний образ та обмежений ступінь володіння дитиною словесними позначеннями емоцій. Дітям-логопатам особливо важко мімічними засобами передати свій психоемоційний стан, так як він збіднений.

У розвитку психоемоційної сфери дітей з порушенням мовлення велику роль відіграє соціальне оточення і адекватні умови. Дитина з порушенням мовлення більш залежна від суспільства і організації корекційно-педагогічних умов її життя, що несе важливу корекційну навчальну, виховну та розвивальну мету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бернштейн Н.А. Физиология движений и активность / Н. А. Бернштейн. : М. Наука, 1990г. – 496 с.
2. Венгер Л. А. Восприятие и обучение (дошкольнвозраст) / Л. А. Венгер. : М., «Просвещение», 1969 г. – 365 с.
3. Выготский Л.С. Психология развития ребенка / Л. С. Выготский. – М. : Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2004. – 1056 с.
4. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. / А. В. Запорожец. : Изд-во: М., Директ-Медиа, 2008 г. – 224 с.
5. Козловская Г.Ю. Психология лиц с нарушениями речи / Г. Ю. Козловская. : учебно-методическое пособие. - Ставрополь, 2009
6. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. / А. Н. Леонтьев. – М. : Изд-во Академии педагогических наук РСФСР, 1959. – 584 с.
7. Смирнова Е.О. Родители и дети: Психология взаимоотношений. / Е. О. Смирнова. : 2003г. – 230 с.
8. Щетинина А.М. Социализация и индивидуализация в детском возрасте: [Учебное пособие] / А. М. Щетинина. : Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2004. – 132 с.